

हृदयचन्द्रसिंह प्रधानका उपन्यासमा नारीवाद

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको एम्.ए. चौथो सत्रको तेस्रो (४८३)

पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

शोभा शर्मा

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७३

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह (शैक्षिक वर्ष २०७०/७३) चौथो सत्रको छात्रा शोभा शर्माले हृदयचन्द्रसिंह प्रधानका उपन्यासमा नारीवाद शीर्षकको यो शोधकार्य मेरो निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । यो शोधकार्य स्नातकोत्तर तहको स्तरअनुसार रहेकाले यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि. समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७३/८/१३

शोधनिर्देशक

.....
(सहप्रा.डा नेत्रमणि सुवेदी)
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको छात्रा शोभा शर्माले स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको तेस्रो पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको हृदयचन्द्रसिंह प्रधानका उपन्यासमा नारीवाद शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

नाम

हस्ताक्षर

प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम
(विभागीय प्रमुख)

.....

प्रा. डा. कृष्णहरि वराल.
(बाह्य परीक्षक)

.....

सहप्रा.डा नेत्रमणि सुवेदी
(शोध निर्देशक)

.....

मिति : २०७३/८/१७

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको तेस्रो पत्रको प्रयोजनार्थ आदरणीय गुरु प्रा. डा. नेत्रमणि सुवेदी कुशल निर्देशनमा तयार गरेको हुँ । आफ्नो अति व्यस्त समयमा पनि यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा पर्याप्त समय निर्देशन, सहयोग तथा मार्ग निर्देशन गरी अविस्मरणीय सहयोग गर्नु हुने गुरुवरर प्रति चिरऋणी रहने छु ।

हृदयचन्द्र प्रधानका उपन्यासमा नारीवाद नामक शोधप्रस्ताव स्वीकृत गरी शोधपत्र लेखन अभिप्रेरित गर्नु हुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम तथा नेपाली केन्द्रीय विभागका सम्पूर्ण गुरुहरू प्रति कृतज्ञ छु ।

मेरो अध्ययनलाई यहाँसम्म पुऱ्याउन सदैव प्रेम, स्नेह र आशीर्वाद दिएर पूर्ण सहयोग गर्नुहुने मेरा पूजनीय पिता भोलानाथ शर्मा र माता जमुना शर्माप्रति म आजीवन ऋणी छु । त्यसैगरी तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि सहयोग पुऱ्याउने मेरा मित्रहरू, आफन्तहरू र मेरो श्रीमान्प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अन्तमा शोधको गाताबन्दी गरी थोरै समयावधि भित्रै उपलब्ध गराउनु हुने विपिन सुवेदीलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दै आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि शिक्षाशास्त्र नेपाली केन्द्रीय विभागमा प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०७३/८/११

.....

शोभा शर्मा
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर , काठमाडौँ

विषयसूची

परिच्छेद एक : शोधको परिचय	१-९
१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्याकथन	२
१.३ शोधको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समस्या	२
१.५ शोधको औचित्य महत्त्व र उपयोगिता	७
१.६ सीमाङ्कन	७
१.७ सामग्री सङ्कलन विधि	८
१.८ सैद्धान्तिक ढाँचा र शोधविधि	८
१.९ शोधको रूपरेखा	९
परिच्छेद दुई : नारीवादको सैद्धान्तिक स्वरूप तथा उपन्यास विश्लेषणको ढाँचा	१०-३७
२.१ विषय परिचय	१०
२.२ नारीवादको परिचय र परिभाषा	१०
२.२.१ नारीवादको परिचय	१०
२.२.२ नारीवादको परिभाषा	१२
२.३ पाश्चात्य जगत्मा नारीवादी चिन्तन	१४
२.४ नेपाली जगत्मा नारीवादी चेतना	१९
२.५ नारीवादका मान्यताहरू	२०
२.६ नारीवादका प्रकारहरू	२२
२.६.१ उदारवादी नारीवाद	२३
२.६.२ मार्क्सवादी नारीवाद	२४
२.६.३ आमूल नारीवाद	२६

२.६.४ समाजवादी नारीवाद	२८
२.६.५ मनोविश्लेषणत्मक नारीवाद	३०
२.६.६ उत्तर आधुनिक नारीवाद	३२
२.७ उपन्यासको नारीवादी विश्लेषणका ढाँचाहरू	३४
२.७.१ पितृसत्तात्मक समाजको चित्रण	३५
२.७.२ नारी स्वतन्त्रता र समानता	३५
२.७.३ नारी नारी बीचको सम्बन्ध	३६
२.७.४ पुरुषप्रति नारीको दृष्टिकोण	३६
२.७.५ नारी सशक्तीकरणको चित्रण	३६
२.७.६ नारीप्रति लेखकीय दृष्टिकोण	३७
२.८ निष्कर्ष	३७
परिच्छेद तीन : स्वास्नीमान्छे उपन्यासमा नारीवाद	३८-७६
३.१ विषय परिचय	३८
३.२ पितृसत्तात्मक समाजको चित्रण	३८
३.२.१ नारी पुरुषद्वारा शोषित	३९
३.२.२ शारीरिक तथा मानसिक उत्पीडन	४३
३.२.३ नारीप्रतिको पुरुषको दृष्टिकोण	४८
३.३ नारी स्वतन्त्रता र समानता	५२
३.४ नारी नारी बीचको सम्बन्ध	५५
३.५ पुरुषप्रति नारीको दृष्टिकोण	६०
३.६ नारी सशक्तीकरणको चित्रण	६५
३.६.१ नारी मुक्तिका लागि सङ्घर्षको आह्वान	६५
३.६.२ नारी उत्थानका लागि पुरुषको समर्थन	७०
३.७ नारीप्रति लेखकीय दृष्टिकोण	७२

परिच्छेद चार : एक चिहान उपन्यासमा नारीवाद	७७-१०२
४.१ विषय परिचय	७७
४.२ पितृसत्तात्मक समाजको चित्रण	७७
४.२.१ नारी पुरुषद्वारा शोषित	७८
४.२.२ शारीरिक मानसिक उत्पीडन	८०
४.२.३ नारीप्रतिको पुरुषको दृष्टिकोण	८२
४.३ नारी स्वतन्त्रता र समानता	८४
४.४ नारी नारी बीचको सम्बन्ध	८७
४.५ पुरुषप्रति नारीको दृष्टिकोण	८९
४.६ नारी सशक्तीकरणको चित्रण	९३
४.६.१ नारी मुक्तिका लागि सङ्घर्षको आह्वान	९३
४.६.२ नारी उत्थानका लागि पुरुषको समर्थन	९८
४.७ नारीप्रति लेखकीय दृष्टिकोण	१००
पाँचौँ परिच्छेद : निष्कर्ष	१०३-१०६
५.१ निष्कर्ष	१०३
सन्दर्भग्रन्थ सूची	१०७-१०९